

Tóth Krisztina: Világadapter (2016)

I. A kötetről

A kötet borítójának tanulmányozása jó bevezetőként szolgálhat a kötet olvasásához és értelmezéséhez, mert többféle szempontból is segítséget ad a könyvről való beszélgetés elindításához. Az első fülszöveg ünnepként definiálja a kötet megjelenését, és utal Tóth Krisztina néhány egyéb – más műfajú alkotására, illetve ízelítőt nyújt a szövegek fontosabb témáiból, kérdésselvetéseiből. A belső borító másik oldala a lírai kötetek adatait foglalja össze, ez segíthet abban akár a kiinduló beszélgetésnél, akár a zárlatnál, hogy megidézzünk az órán más köteteket is. (Külön szerencsés, ha ezeket kézbe is tudjuk adni.) A borító főoldala gondolatindító, alkalmas lehet a kiinduló jóslás technikáját felhasználva az arról való gondolkodáshoz, melyek lehetnek a kötet főbb témái. Bár a borítón kisbetűs írással szerepel a cím, a fülszöveg és a kötet belseje már nagybetűvel hozza – én ez utóbbi megoldást választottam a tananyag bemutatása és az óratervek megírása során. A hátoldalon egy részlet található a második ciklus nyitóverséből (*Dal a titkos életről*) – akár ebből kiindulva is összeszedhetőek a kötetrel kapcsolatos elvárások.

Tóth Krisztina *Világadapter* c. kötetet az utóbbi hat év verseit foglalja össze négy ciklusban. *Magas labda* c. 2009-es könyve óta ez az első lírai kötet, mely megjelent tőle. A szerző időigényes folyamatnak tartja a lírai szövegek megalkotását – a versek születéséről olvashatunk a vele született interjúkban is, illetve maga a kötet is tartalmaz olyan ars poeticus jellegű szövegeket, melyek utalnak az alkotási folyamatra (*Futamidő*), az alkotói szerepre, annak felvállalására vagy éppen lehetetlenségére (*A háziúndér*), a versalkotásra mint a nyomhagyás gesztusára/aktusára (*Lék*).

A tartalomjegyzéket fellapozva azt láthatjuk, hogy Tóth Krisztina négy ciklusra tagolta a kötetet (*Futamidő*, *Turista*, *A Tanítvány*, *Hosszúalvó*). A ciklusokat végigolvasva érvényesnek tűnik az a megállapítás, hogy a tematikus összetartozás az egyik ciklusszervező elem. A ciklus címét adó vers mindig zárja az adott ciklust, ez egy újabb kompozíciós elvnek tekinthető. Összeolvasva az összes szöveget azt láthatjuk, hogy a ciklusokat egymáshoz kapcsolják bizonyos motívumok, visszatérő témák, visszatérő képek – az idő tematikája/képe, az idővel kapcsolatos kérdésselvetések például az egész kötetten végigvonulnak. Összességében azt mondhatjuk tehát, hogy tudatosan átgondolt, építkező kompozícióról van szó – ami ugyanakkor nem kötelez szaktanári szempontból a kötet egészének tanítására/bemutatására. Mint később a lírai szövegek tanításáról szóló részben bővebben kitérek rá, véleményem szerint teljességgel érvényes tanítási eljárás a kötetegészből kiemelt egyes szövegek tanítása (akár nem is egy időben, hanem különböző évfolyamokon), másrészt nem teljes alkotásokkal, hanem részletekkel történő ismerkedés.

A *Futamidő* ciklus valószínűleg nem véletlenül került a kötet élére. Az idő, az idő múlása, az emlékezés, az értelmetlenül eltelt idő, az idő kontinuitása vagy éppen szaggatottsága, a hagyományhoz/múlthoz való viszony az összes ciklusban jelen van, bár ebben a ciklusban kitüntetett szerepet kap. Több szöveg címében is utal az időre, az idősíkokra (*Futamidő*, *Memóriakártya*, *Idő, idő, idő*). Az utolsó szöveg (*Futamidő*) értelmezi a ciklus címét, ráadásul Tóth Krisztina egyik jellegzetes poétikai eljárását hívja meg: az eredetileg hétköznapi, gazdasági ügyletekhez kapcsolódó kifejezés metaforizálódik: az élet végességének, a számunkra kiszabott időnek a jelképévé válik, miközben a vers során megőrzi eredeti jelentését is. Tóth Krisztina kötetének, írásainak ez lehet az egyik kulcsa: a valószerű/hétköznapi és a metaforikus együttes jelenléte, mely utalhat arra, hogy minden, ami hétköznapi, ami történik velünk, jelképévé válhat valami másnak, az életünk egyszerre több szintéren, több rétegben zajlik.

A kötet egésze olvasható úgy is – már a borító képe is utal erre –, mint egy nagy utazás: miközben a külső történések megállíthatatlanul zajlanak körülöttünk, a líra a belső utazás kitüntetett terepévé válik. A líra alkotása és olvasása egyazon folyamat két oldala, mindkettőre más időszabályok vonatkoznak, mint a hétköznapi idő: csakis lassabban, más „időmódban” lehet művelni, mint a hétköznapi tevékenységeket. Erről is szól a *Futamidő* c. cikluszáró vers: van-e másfajta, lelassult, lelassított, kiszakított idő(nk) az alkotásra. Véleményem szerint a ciklus olyan témákat hív meg, melyekhez a kamaszok és felnőttek egyaránt jól tudnak kapcsolódni, talán a kötet legkönnyebben feldolgozható ciklusa a közös világ megteremtésének szempontjából. Másfelől míg a *Tanítvány* c. ciklus direkt módon kapcsolódik a hagyományhoz, Tóth Krisztina ebben a ciklusban is meghív költőelődöket, olyan témákat, melyeket az irodalomtörténet, a hagyományt meghívva építhetők fel az órák. Ide tartozik például a *Memóriakártya* c. szöveg, mely a mindenkire vonatkozó elmúlás, eltűnés témáját állítja középpontba, megidézve ezzel a Villonhoz is köthető haláltánc műfaját, vagy illeszthető Proust *Eltűnt idők nyomában* regényéhez vagy Radnóti *À la recherche* c. alkotásához is. A ciklus meghívja azokat a témákat és képeket, melyek a kötet későbbi pontjain is vissza-visszatérnek: a ház mint az élet/lélek színtere és modellje, a sár és a hó képe (megidézve ezzel Ottlik *Iskola a határon* c. regényét), az idősíkok egymásra „hullása”, azaz annak a témája, hogy a gyerekkor vagy éppen a múlt hogyan hat a lírai én/egyén későbbi életére. Ebben a ciklusban még csak elindul, körvonalazódik az a kérdés, mely a további szövegekben konkretizálódik, kibomlik: hogyan lehetünk képesek kontinuitásban látni saját életünket, hogyan adhat az élettörténet egészének vagy részleteinek elbeszélése értelmet az életnek, a jelennek; és egyáltalán: honnan jövünk és hova megyünk? Utóbbi kérdést a beszélő nemcsak saját sorsát szem előtt tartva teszi fel, hanem az utolsó ciklus több verse megidézi az apa alakját és halálát ugyanebben az összefüggésben. Az élet lezárhatósága, teljessé tétele, súlya visszatérő témái már az első ciklusnak – és mivel a beszélő még nem ebből a nézőpontból mondja el saját történetét, ezért többször mások (például az apa és barátok) történetén keresztül fogalmazza meg ezeket a dilemmákat. A *Futamidő* c. ciklus arra is lehetőséget ad, hogy – az adott tanulócsoporthoz előzetes tudásától függően – az objektív-szubjektív idő fogalmát bevezessük vagy éppen felevenítsük, hozzákapcsoljuk korábbi szövegekhez (Petőfi: *Minek nevezzelek*, Tóth Árpád: *Esti sugárkoszorú*, Babits: *Esti kérdés*, Vajda János: *Húsz év múlva*, Krúdy *Szindbád*).

novellák). Az idő témája explicit módon megjelenik a többi ciklus számos szövegében, egységet teremtve így a kötet egészében (*Metró, Turista, Hosszúalvó, Világadapter, Homokóra, Hal*).

A második ciklus a *Turista* címet kapta. A címe hozzákapcsolja a ciklust a borító képéhez, az utazás témájához és magához a főcímhez: a világadapter – ha szó szerint vesszük -- olyan készülék, mely az utazások során válik nélkülözhetetlenné. Ugyanakkor a címadó szövegből még egyértelműbbé válik, amit korábban már írtam: az utazás a kötet során elsősorban belső, lélektani utazás – minimális epikus szátra felfűzve. A ciklus alapvető, archetipikus élethelyzeteket, élelményeket hív meg (születés, halál, házasság, társkeresés, elválás, vágy, mély összekapcsolódás, a másik hiányának fájdalma, hatása a jelenre) – ezek tartják össze a ciklus egészét. A versek egy része az ismétlés különböző alakzataira épül (*Dal a titkos életről, Munkadal, Menyegző, Zsarnokgyík, Turista*), ez adja ritmusukat. A hétköznapin túli világba vezetnek, a titok (a látszat, felszín mögötti lényeg) adja a kulcsukat. A szövegek többsége olyan tapasztalatokat rögzít, melyek vertikális utazással közelíthetők meg, a lélek mélyrétegeibe vezetnek. Erre a lefelé/befelé utazásra utal például a *Búvár* c. szöveg, mely két ember felszín alatti összekapcsolódásáról szól. A versek az élet szövedékének azt a rétegét hívják meg, mely a hétköznapi „üzemmód” és időkezelés számára láthatatlan, ugyanakkor a mindennapok gyökerét alkotja. Megfigyelésükhöz, megélésükhöz idő kell vagy éppen távlat: időbeli eltávolodás, a visszatekintés helyzete, hogy a múlt egy szeglete érthetővé, láthatóvá, megélhetővé, kimondhatóvá váljon. A szerelmi lírához sorolható versek (*Zsarnokgyík, Búvár, Csillag, Dal a titkos életről, Turista, Vasgolyó, Heg*) a szerelmi csalódás, hiány, elmúlás, veszteség olyan élményeit közvetítik, mely a megélhetőség és kimondhatóság határán van, a szövegek súlyosak, nehezek, nehezen emészthetők („Felzabáltad sorban a napjaim”, „Szerelmünk légszomj volt”), feldolgozásukra idő kell.

A záró szöveg, a *Turista* összekapcsolja a szerelem és az utazás/belső utazás témáját. Az epikus szál némileg oldja a másik hiányának mindent átható erejét. A zárlat segít a rend megteremtésében: bár a beszélő életét Juhász Gyula *Anna örök* c. versével rokoníthatóan átjárja a másik hiánya, a hiány nem pusztán destruktív, „huzatszerű” (József Attila), hanem konstruktív oldala is van. Olyan turistává avatja a versben megszólalót, aki képes önreflexíven rálátni saját turista (vendég) léteire és kimondani a hazatérés, hazatalálás vágyát. A záró vers fogalmazza meg azt témát/kérdést legnyíltabban, mely a kötet egészében ott bujkál: mit jelent otthon lenni, hol van egyáltalán az otthon, miért állandósul a turista lét a beszélő életében, tud-e egyáltalán hazatérni. A téma azért is nagyon aktuális és húsba vágó, mert a fizikai otthontalansággal, a csongori hazakereséssel vagy éppen a Kölcsey-féle „nem lelé /Honját e hazában” élménnyel szemben a haza, az otthonlét fogalma nagyon nehezen definiálható, azt is fel kell építeni, mire is vágyik a beszélő egyáltalán, mit jelent az otthonlét. Éppen ezért válhat viszont a befogadó számára megközelíthetővé: a posztmodern világunk egyik alaptapasztalata, alapélménye a megszokott fogalmak (pl. haza, otthon) fellazulása és újradefiniálásának szükségessége.

A *Tanítvány* című harmadik ciklus egy másfajta módon kapcsolódik az idő fogalmához, mint a másik három. A szövegek többsége nyíltan meghívja a kanonizált hagyomány szerzőit, azaz a

múlt jelenig ható irodalmát (elég csak a címeket megnézni), így a költészetet, a „költést”, az alkotást mintegy mester-tanítvány viszonyba helyezi. Ugyanakkor Tóth Kriszta itt sem zárja le, nem egyértelműsíti a szó jelentését – az egész kötet kezdve a *Világadapter* címtől arra törekszik, hogy a szavaknak tág asszociációs mezőt hagyjon. A záró vers (*A Tanítvány*) a beszélőt jeleníti meg tanárként, és egy epikus szálhoz kapcsolódva a tanítás-továbbadás-tanár lét nehézségeiről szól. A szöveg az irodalom/költészet szerepét, lehetőségeit is firtatja, és úgy kapcsolódik az alapvetően szövegköziségre épülő ciklus többi részéhez, hogy a folytathatóság, kontinuitás, generációk közötti megértés érvényességét veti fel, teszi kérdésessé, miközben a versben megszólaló egész életet átjárja az irodalom, a költészet folytathatóságának kérdését fogalmazza meg. A kötet egészét tekintve talán ez a ciklus illeszkedik a legkevésbé szervesen a többi szöveghez, és a befogadó sokkal inkább az irodalmi hagyományon keresztül tud kapcsolódni hozzá, semmint közös vagy éppen archetipikus élmények mentén. Taníthatóságát, tananyaghoz kapcsolhatóságát a hagyomány nyílt/evidens meghívása adja.

A negyedik, *Hosszúalvó* című ciklus bizonyos értelemben kitüntetett helyet foglal el a kötetben. Azon kívül, hogy záróciklus, a kötet címadó verse nyitja meg, a *Világadapter*. A nyitó vers egyrészt segít a kötet címének értelmezésében, másrészt visszatér az idő témájához: az emlékezés, egy korábbi történet megidézése adja a keretét. A ’világadapter’ kifejezéshez – ahogyan már a kötet számos versében megszokhattuk – egyszerre kapcsolódik tárgyyszerű jelentés (az eszköz, ami nélkül lehetetlen utazni, hiszen konvertál, átalakít, életben tartja „nélkülözhetetlen” eszközeinket), és metaforizálódik a szöveg során: „ki tudja / bármikor konvertálni a világot, gépeit / ismeretlen szívek lüktetésére kötni, aztán / csomagolni, feltekerni a kábelt / anélkül, hogy megtörne, vinni tokban / azt a jó kis világadaptert.” A vers visszavezet az utazás témájához: a külső terek is változnak, idősíkok torlódnak egymásra, a jelenben megint csak ott él a múlt, a beszélő belső utazása, számvetése, visszaemlékezése válik elsődlegessé. Melyik a fontosabb: a sál, ami szép vagy éppen a világadapter, mely lehetővé tenné az értést, a megértést, a működést a mindennapokban? Hogyan döntünk életünk fontos vagy éppen súlytalannak tűnő állomásain? Tudunk-e szeretettel és elfogadóan lenni a bejárt utunkkal? („Egyetlen rossz döntés, legyőzött / kísértés, fejben átszámolt pillanat, / és évek telnek rögtön el. Mikor újra / eljutottam Londonba, tévedésem helyére, / már nem volt ott a bolt.” – „Lehetne persze ennyi év / elteltével gondolni arra is, hogy / ... / hogy fiatal voltam, és jól állt az a sál.”)

A ciklus szövegeinek egy részét az apa alakja tartja össze: az emlékezés a halott apára, az apa alakjának megidézése, a betegség utolsó állomásának leírása, az apa által épített ház eladása, az apa ruháinak elajándékozása (*Magnak jó lesz, Szobák, Dió, Sehol hamu, Hideg idő*). A versek többek személyes élmény megragadásánál: az elmúlás, a hiány, az elmúlással való küzdelem tapasztalatának megszólaltatásakor a befogadó azt érezheti, hogy a gyász, a fájdalom, a tehetetlenség, a könnyörtelen visszafordíthatatlanság mindenki számára közös sorait olvassa, jóllehet a szövegek többsége az ’apám’, ’anyám’ birtokos személyjelezett alakokat használja. A *Hal* c. szöveg ugyanakkor már összekapcsolja a halált/meghalást a születéssel a mitikus idő

partjára helyezve a hal és a fiú megszületését és halálát („Az idő partján tátozó síkos testet / a kopoltyújánál fogva felmutatta.”)

A ciklus utolsó szövegei (*Felejtő, Hosszúalvó*) megőrzik, továbbviszik ezt a „kibővített” teret és időt: az életidő az univerzum idejévé tágul, a személyes élet tere a minden életek terévé nő. A személyes sors távlatokat nyer. A vers és a verset író/ a versben beszélő kapcsolatáról szól a Lék megkérdőjelezve vers és alkotó kettősségét: „Legyenek szürke fák is, / ha a vers azt akarja. / Végig én legyek ő. / Legyen a vers nyitott szem, / vízzel telő tüdő.” A zárlat visszakapcsol az elmúlás, végesség témájához.

A *Hosszúalvó* c. szöveg címe költői szóalkotás. A vers az ő alakjának meghívásával jár be végtelenné tágított időt és teret. Leginkább arra a lételméleti kérdésre keresi a választ, hogy milyen utat jár be a lélek, van-e valami a földi létezésen túl, hogyan történik – ha történik – a lélek metamorfózisa: „mit láttál odafent, mesélj a folyosókról is, Hosszúalvó, / hány úron át haladsz, hogy lesz a titkos pillanatból ajtó, / milyen kilépni ott a kivilágítatlan és hűs terekbe, / marad-e valami, emlékszel-e tajtékos életedre, / viszed-e sorsodat, mint lassú áramlás a zsákba vart halottat.”. A kérdésekre természetesen nem érkezik válasz, hiszen a lírai én olyan titkokra kérdez rá, melyek nem a tudás, hanem a hit, a meggyőződés tartományába tartoznak. A szöveg mind témájában, mind az áradó kérdések sodrát figyelembe véve Babits *Esti kérdés* c. versével hozható párhuzamba.

A kezdő, *Futamidő* és az utolsó, *Hosszúalvó* ciklusok egyfajta keretet alkotnak. Míg a *Futamidő* középpontjában a rendelkezésünkre álló idő áll, az időnként mint egyfajta kölcsönkapott hitelt értelmezi (akár utalva József Attilára), addig a *Hosszúalvó* ciklusainak szövegei a halál, haldoklás, megöregedés nézőpontjából szólalnak meg.

II. A lírai szövegek befogadhatósága, taníthatósága, a lírai szöveg olvasási technikái

Tóth Krisztina *Világadapter* című hat év verseit magában foglaló lírai kötete arra is lehetőséget ad, hogy szaktanári szempontból végiggondoljuk: mit is jelent verset olvasni, verset olvastatni, „versértést” tanítani, versekkel dolgozni, a versolvasást megszerettetni, a versolvasást, a versekkel való foglalkozást megpróbálni beépíteni, integrálni a kamaszok, majd fiatal felnőttek világába. Személyes tanári tapasztalatom az, hogy a diákok sokkal hamarabb vesznek kezükbe egy regényt vagy epikus kötetet, mint lírai szövegeket. A Mit olvastál utoljára? Mit szeretsz olvasni? Mit szoktál olvasni? kérdésekre szinte kizárólag regénycímek kerülnek elő. Vagyis a versolvasás egyre inkább „iskolai tevékenységgé” válik, azaz az iskolai/irodalomórai közeg lehet képes arra, hogy formálja, árnyalja ezt a képet. A vers többnyire azonosítódik a kanonizált Petőfi, Balassi stb. szövegekkel és a kötelezőséggel. Miközben a másik oldalon – és ez adja a helyzet ambivalenciáját és egyben egy újfajta megközelítési lehetőséget is – a fiatalok

akaratlanul is belenőnek egy olyan világba, melyet átszőnek a metaforák: a kortárs (és nem kortárs) zeneszámok az egészen populáristól az undergroundig ontják a költői képeket, így észrevétlenül teremtenek egy olyan teret, melynek gyökere a lírai képek sokasága. Szintén ehhez a generációhoz szól sokszor a slam poetry, egyre többen ismerik meg ezt a világot is.

Saját tapasztalatom az, hogy lírai szöveget tanítani, olvastatni, elemezni és ezen keresztül élménnyé transzformálni sokszor kihívás. Kihívás a nyelvezete, az időbeli távolság, az előzetes sztereotípiák (előítéletek?), a ráfordítandó idő, a gyakran távoli, a diák számára még saját élettörténetükben kevésbé/kevésbé értelmezhető témák miatt. A lírai szövegek jelentős részét nem kamaszok, hanem felnőttek alkották, saját élettörténetük, élményanyaguk, bejárt útjuk, saját világuk adja az alapanyagát. Olvasásuknak, tanításuknak akkor van értelme, ha a diák elmondhatja magáról, hogy olvasása által valamivel – még ha ez a valami megfoghatatlan, megnevezhetetlen is – gazdagodott. Kapott egy új szempontot, gondolatot, érzést, megtudott valamit magáról, a barátjáról, osztálytársáról, a világról. Több lett egy új kérdéssel, egy új kétséggel. Vagy egyszerűen csak tetszik/nem tetszik neki, taszítónak, undorítósnak találja. Az út az elolvasástól, még pontosabban a cím első szavától addig, hogy ezt elmondhassuk, hosszú és gyakran próbatételes.

Ugyanakkor azt is gondolom, hogy a lírai szövegek tanítása olyan kihívás, melyhez vannak kapaszkodók. Tanulócsoporttól függ, hogy melyek lehetnek ezek a kapaszkodók, de ha az élményközpontú tanulást/tanítást, a gazdagodást, formálódást tartjuk szem előtt és elsődlegesnek, akkor talán érdemes a hagyományos fogalmi háló (műfajok, műnemek, verselés, rímelés, poétikai eljárások, intertextualitás) meghívása, kiépítése előtt „in medias res” olvasni a szöveget. Az „in medias res” olvasás alatt többféle módszert, versolvasási stratégiát értek. Ezekben közös, hogy nem akarják megérteni, elhelyezni elsőre a szöveget, sokkal inkább megpróbálnak felépíteni egy közös világot a befogadó/diák és a szöveg között. Ezek közé az olvasási stratégiák közé sorolom:

- (1) A címből történő jóslást, a cím asszociációs körüljárását.
- (2) A szövegből azon szavak kiemelését, melyek a diák szerint hangsúlyosak, a szöveg magját alkotják (ebből akár új vers létrehozását)
- (3) A szövegből azon szavak, szószerkezetek, mondatok, jelek kiemelését, melyek a diák világában is jelen vannak, melyek számára most és ott valamiért fontosak, tud hozzájuk kapcsolódni
- (4) A szakaszos olvasás számtalan variánsát: hagyományos sorrendben történő szakaszos olvasást (akár soronként megállva), a páros/páratlan sorok összeolvasását, az alulról felfelé történő olvasást – mindnek az az eredménye, hogy megbontja a hagyományos olvasási és értelmezési kontextust, felszabadítólag hathat, hogy lehet másképp is olvasni, humort csempész a „drámaian komoly” verselemzési keretbe, újraértelmezi az olvasás fogalmát. (Korábbi évek óraterveiben is említettem már, hogy véleményem szerint nemcsak azt tekinthetjük olvasásnak, ha egy szöveget az elejétől a végéig olvasunk, hanem pont a líra teszi leginkább lehetővé a

szöveg megbontását, a sorrend felbontását – még akkor is, ha az elemzés/értelmezés végén törekedhetünk az egész visszaállítására.)

(5) Az intuitív befogadást: amikor a diák nem követi szemével a szöveget, hanem hallás után „teszi ki” a hangsúlyokat, például abban a formában, hogy a tanár felolvassa egyszer-kétszer a szöveget, és a diák kiválaszt néhány szót, szó szerkezetet, ami számára hangsúlyos, fontos volt a szövegből. Ilyenkor fontos, hogy gyakran nem tudják megindokolni a választást, elég, ha kiemelik a szavakat, vagy azt meg tudják fogalmazni, hogy ők hogyan kötődnek a választott kifejezésekhez, hogyan jelenik meg az életükben.

Ugyanezt a technikát (a tanár olvas hangosan) alkalmazva feltehető az a kérdés is, hogyan hat a diákra a szöveg, mi az első benyomása. Ilyenkor érdemes arra figyelni, hogy ne menjünk el az értelmezés felé, sokkal fontosabb az, hogy a szöveg eléri-e a befogadót, azaz valamit megmozgat-e benne, hat-e rá.

(6) Az in medias res versolvasásnak szintén hatékony és előremutató lehetősége, ha a diák olvassa hangosan a szöveget. A hangos szövegolvasás, főleg lírai művek esetében, sokszor akadályba, falba ütközik. Az általam egyik gyakran hallott „vélemény”, miszerint a diák nem tud verset mondani. Verset mondani/olvasni véleményem szerint mindenki tud, kétségkívül egy kicsit fel kell rá készülni (át kell olvasni a szöveget), és nem a versmondó versenyek kritériumait kell alapul venni. A versolvasás rákényszeríti a diákokat a lassabb olvasásra, a szöveg egyes részleteinek tagolására, ezáltal értelmezésére. Érdemes erőltetni az értve olvasást, inkább olvassanak fel négy sort, azt a részt, mely hozzájuk közel áll, vagy melyet leginkább érteni vélnek. Ez redukálható, akár egy sorra is. A hangos olvasás megvalósulhat párban is, az több biztonságot nyújt, vagy akár felváltva soronként.

Összességében véleményem szerint könnyebb az élménytől haladni a fogalmi háló felé, mint az előzetes fogalmi keretezés után élménnyé transzformálni az adott szöveg világát. Saját tapasztalatom az, hogy a fogalmi keret sokszor inkább eltávolítja a befogadótól a szöveget, kicsit olyan, mintha egy réteget építene fel a befogadó és a szöveg közé. Bár látszólag segít megfogni a szöveget – és jól láthatóan az érettségi követelmények inkább ezt az irányt erősítik –, a művekhez való élményalapú, közös világot teremtő hozzáférést gyakran nem segítik elő. Ugyanakkor a tudás integrálása, az együttlátás során fontos mozzanat lehet, amikor a tanuló beépíti az addig tudáskeretébe az így elsajátított szövegeket, akár műfajok, verselési rendszerek, témák vagy éppen az intertextualitás, hagyomány meghívása mentén. Meggyőződésem, hogy a tudás elmélyülésének legalább két komponense van: az egyik az élményszerűség, közös világ építése a művel, a másik a tudáshálóba történő beépülése a szövegnek, az alkotónak, a kötetnek. A háló részeként – történjen ez akár időbeliség, közös téma, kérdésfelvetés, visszatérő toposzok, archetipikus érzések, költői eljárások vagy éppen műfaji kategóriák mentén – sokkal nagyobb az esély arra, hogy a tanuló világába valóban beépüljön a szöveg/kötet, amivel foglalkoztunk. A háló felépítése, megerősítése, „bővítése” éppúgy képes a gazdagodás élményét adni, mint az élményszerű, élményközpontú feldolgozás.

A lírai szövegek olvasásának egyik nehézsége a nyelvezet, a poétikai eljárások sűrítettsége, a hagyományos mondatszerkezetek megbontása lehet. Ha azt tapasztaljuk, hogy a diákcsoport azon a véleményen van, miszerint a költői eljárások kizárólagos terepe a vers, akkor érdemes zenei szövegek, a filmekben alkalmazott képek/toposzok vagy éppen a hétköznapi metaforák felől elindulnunk annak megmutatására, hogy tulajdonképpen a mindennapokban is a metaforák, képek világában élünk. Minden lépés fontos lehet annak a teóriának a lebontására, hogy a hétköznapi világ és a versek világa között szakadék van. A versekben is kereshetünk olyan képeket, melyekkel találkozhatnak a köznap nyelvhasználatban, zenében, filmekben.

Egy másik fontos kapaszkodó lehet a lírai szövegek tanításához, ha törekszünk olyan témákat kiemelni például a kortárs kötetekből, melyek érthetőek a kamaszok számára, tapasztalatuk van vagy lehet róla. Kicsit olyan ez, mintha kommunikációt szeretnénk létesíteni a mű és a befogadó között, aminek nélkülözhetetlen eleme a közös valóságismeret, másképpen: közös világok létrehozása. Tóth Krisztina már a kötet címével meghívja ezt a lehetőséget. A *Világadapter* összetett szónak az előtagja utal a közös világépítés megkerülhetetlenségére. Ugyanakkor az 'adapter' utótag magában hordozza, hogy bár egy világban élünk, mégis sok világban élünk paradoxonát, azaz szükséges a transzformálás, átalakítás, a megértésre való törekvés -- a dekódolás nem passzív esemény, hanem aktív folyamat. „A költészetből egyik oldalon sem lehet kispórolni az időt, se az író, se az olvasó részéről, a ráfordított időnek bele kell épülnie a szövegbe. Rögtönzésnél alig van ráfordított idő mindkét oldalon.” (*A költészetből nem lehet kispórolni az időt* – interjú Tóth Krisztinával) A cím azért is “szerencsés”, mert rögtön a kiindulásnál feltehetővé teszi azt a kérdést, hogy vajon mennyire egy a világunk, mennyire értjük vagy éppen félreértjük egymást – és ez a téma sokszor nagyon jól érthető a kamaszok számára, hiszen mindennapi életük részét képezik a megnemértettségből vagy a félreértésekből fakadó konfliktusok, az az élmény, hogy “Engem nem értenek meg.” Akár kiinduló problémafelvetésnek is alkalmas ez a kérdéskör.

Visszatérve a lírai szövegek olvashatóságára: a “feladatot” többnyire megkönnyíti a terjedelem. A versek viszonylagos rövidsége miatt akár többször is elolvashatóak rövid időn, például tanórai kereten belül – és ez az olvasási technika visszafelé is hathat: érdemes hangsúlyozni, hogy a többszöri olvasás bármely műnemű irodalmi alkotás esetén hatékony lehet.

Mivel a lírai szövegek olvasását nem szorítja annyira az idő, mint egy hosszabb epikus vagy drámai alkotását, ezért az olvasás lelassítható, elmélyíthető, szakaszossá tehető. Fontos, hogy a hétköznapi világban, főleg a virtuális világban alkalmazott gyorsabb olvasással szemben kialakuljon egy másfajta olvasási és befogadási stratégia: egy olyan teret érdemes felépítenünk, ahol nem kell sietni, ahol nincs befejezetlenség, mert nem a vízszintes előrehaladáson van a hangsúly, hanem a vertikális elmélyülésen. Ez szorosan összefügg a *Világadapter* egyik témájával, a belső utazás kérdésével. A belső utazás – és itt akár meghívhatóak korábbi szövegek, a *Csongor és Tünde* vagy az *Isteni Színjáték* – sokszor nem (vagy nem csak) külső térben történik. Az utazás tere a lélek (vagy a tudat – kinek hogyan tetszik), így akár egy helyben maradván is kivitelezhető.

A versolvasás, például Tóth Krisztina *Világadapter* kötetének olvasása lehetővé teszi a lélek utazását – kitágítva ezt a gondolatot: a versolvasás mint egy belső utazás építhető be a kamaszok világába. Mivel ezek a témák, kérdések számukra fontosak, ha a kettő – versolvasás és önreflexió, önmagukról való gondolkodás, identitáskérdések – összekapcsolhatóak, akkor a versekkel való foglalkozás egy módjává, útjává, terepévé válhat az önismeretnek, önfejlesztésnek, problémakezelésnek. Ráadásul a lelassulás élménye is örömforrássá válhat – kiegészítheti, ellenpontosíthatja a mindennapok ritmusát.

III. Tananyagba illeszthetőség

A kötet tanítása során érdemes eldöntenünk, hogy a kötetből kiemelve egyes szövegeket szeretnénk-e tanítani, vagy a kötet egészéről átfogó képet nyújtani. Utóbbi megoldás nyilvánvalóan időigényesebb, hiszen akkor nem kerülhető meg a ciklusok áttekintése, esetleg a kötet elhelyezése a Tóth Krisztina lírai kötetek sorában vagy az életműben.

Ha nem érettségi kortárs tételként tanítjuk, akkor hatékonyabbnak látszik egyes szövegekkel foglalkozni. Ennek több előnye lehet. Egyrészt szabadabban tudunk az időkerettel gazdálkodni, akár egy óra keretében is tanítható valamelyik alkotás. Másrészt ha a kötethez szeretnénk hozzájárulni, akkor érdemes a címmel és a címadó szöveggel kezdeni – ugyanakkor annak a versnek az összetettsége nem feltétlenül alkalmas bevezető céljára, egyszerűbb talán más alkotással kezdeni (pl. *Idő, idő, idő*). Harmadrészt azt a technikát is választhatjuk a feldolgozásra, hogy az évek során akár többször visszatérünk ehhez a kötethez. Ez azért is lehet jó megoldás, mert például *A Tanítvány* ciklusból mindig az adott tananyaghoz választhatunk szöveget (Balassihoz, Katonához, Kosztolányihoz stb.). Ugyanakkor a kötet nagy részének tematikája -- a gyász, a megértés, az elhagyatottság, az otthontalanság – sokkal inkább befogadható a felsőbb évfolyamosok (11-12. évfolyam) számára.

A kötet különböző szövegeinek feldolgozása lehetőséget ad arra is, hogy összegezzük: egy adott téma hogyan jelenik meg korábban az irodalomban. Tehát odailleszthető az időt tematizáló versekhez vagy éppen a szerelmi lírai alkotások sorába. A második ciklus szövegei között több olyat is találhatunk, melyeket a szerelmet megidéző/felidéző versek csoportjához sorolhatunk, én hiányérzet-verseknek szoktam hívni őket, így együtt taníthatóak például Juhász Gyula *Anna*-verseivel vagy éppen Vajda János lírájával.

Érdekes szempont lehet a tanítás során annak felvetése, hogy mit jelent – ha egyáltalán jelent valamit – a női nézőpontú irodalom, a női szerző feltétlenül női nézőpontot eredményez-e. Más-e, mennyiben más a férfi által érzett szerelem, mint a nők által érzett, okoz-e ez különbséget a szövegekben? Ki lehet próbálni a tanulók által még nem ismert szerelmi lírai alkotásokat gyűjteni férfiaktól és nőktől – vajon felismerhető-e ki a szerző. További adalékot nyújthat ehhez a diskurzushoz, ha tudunk foglalkozni Weöres *Psyché* és/vagy Esterházy Csokonai Lili néven írt

alkotásával. A metamorfózis, nézőpont váltás azért is tartozik a Tóth Krisztina-kötet feldolgozásához, mert az adapter metaforája maga is a váltást, változást, átváltozást hordozza.

IV. Az óratervek módszertana

Az óraterveket úgy írtam meg, hogy elsősorban nem kötetkompozícióban gondolkodtam, hanem az a szempont vezérelt, hogy a kötetnek melyek azok a részei, rétegei, melyek kamaszközelbe hozhatóak. Így a vázlatok variálhatóak, felcserélhetőek, akár egyes feladatokat el is lehet hagyni belőlük.

Vannak olyan vázlatok, melyek több ún. felvezető gyakorlatot tartalmaznak, ez azt jelenti, hogy előbb magát a témát hívják meg (például idő), és csak utána foglalkoznak a konkrét szöveggel. Ennek az a célja, hogy a tanulók először a téma mentén magukhoz kapcsolódjanak és utána a szöveghez – így keresve meg a közös pontokat. Ezeknél a feldolgozásoknál a fogalmi keret háttérbe került, mint ahogyan több ponton arra sem törekedtem, hogy az elemzés minden szempontot kimerítsen. Amennyiben az a cél, hogy a tanulók összefoglalóan, fogalmi bázis mentén tudjanak a szövegekről beszélni (például érettségi követelményként), akkor érdemes az elemzést kiegészíteni és rendszerezni.

Az óratervek bizonyos pontjain olyan feladatokat is beépítettem, melyek jelenleg az emelt szintű követelményben találhatóak (pl. szövegfelismerés), hátha bizonyos tanulócsoportok számára ezek is hasznosak lehetnek.

Az óratervekben igyekeztem többféle, időnként dramatikus módszereket is, alkalmazni – ezek a módszerek lecserélhetőek akár rajzos, akár kognitívabb, írásos formákra.

Nem írtam óratervet, illetve vázlatot a szerző portréjára és a kötet egészének bemutatására, hiszen műközpontú megközelítésben gondolkodtam. Ha valaki szeretne forrásokat, a szerző portréja megtalálható két korábbi, az Aegon oldalára felkerült óravázlatban (Fábián Márton az Akváriumhoz, Posta István a Pillanatrágasztó kötethez készített: <http://www.aegondij.hu/edukacio/oravazlatok>). A kötetkompozícióról a tanítási segédanyagban írtam.

Az óratervekből elhagytam az időkeretet, hogy egyénileg, illetve tanulócsoportok mentén lehessen azt alakítani. Függhet a tanulók munkatempójától, de egész egyszerűen attól az objektív ténytől, mennyi időt tudunk szánni az adott szöveg feldolgozására. Továbbá gyakran egy óraterv meghaladja a 45 perces időkeretet, mert a feladatok egymással szabadon variálhatóak.

Az óratervek tartalmaznak felvezető/ráhangoló feladatokat; a szöveget feldolgozó gyakorlatokat; és a szöveget a tanuló világával összekötő lehetőségeket. Ezt a hármas felosztást próbáltam végig tartani. Egy-egy teljes feldolgozást – ráhangolástól a visszacsatolásig – római számmal jelöltem.

Az óratervek sorrendje szabadon változtatható. Igyekeztem azokat a szövegeket előre venni, melyek szerintem a legtöbb tanulócsoporthoz számukra megközelíthetőek. Ezért elengedtem a kötetkompozíció és a cím felőli közelítés elvét.

V. A szerzőről és az életrajzról/pályaképről

A kötet fűlszövege Tóth Krisztinát a kortárs magyar irodalom egyik legjelentősebb és legolvasottabb írójának, szerzőjének tartja. Számos lírai és prózai kötete jelent meg írói indulása óta. Két kötetéhez készültek már óravázlatok: *Akvárium* című regényéhez Fábrián Márton, *Pillanatragasztó* című novelláskötetéhez Posta István írt oktatási segédanyagot. Mindkét anyagban részletes és sok szempontot megmozgató portré olvasható – ezzel nem kívántam bővíteni a segédanyagok sorát.

A tanítás során – nem csak kortárs szövegeknél – mindig érdemes átgondolni, hogy az életmű ismertetése és ismerete mennyire segíti, mélyíti el a feldolgozást. Az is egy lehetséges út – ha mindenképpen szeretnénk, hogy a szerző és a többi műve is „testközelbe” kerüljön –, hogy a szövegek feldolgozása után, miután a tanulóknak már van egy képük, élményük az adott szerző szövegeiről biztosítunk arra teret, lehetőséget, hogy más szövegekkel is megismerkedjenek. Ez lehet akár egy tanórán kívüli munka (pl. könyvtárba, könyvesboltba, könyvvásárra történő ellátogatás) – persze ennek a kereteit és mozgásterét az nagyon meghatározza, milyen városban, térségben tanítunk, illetve a tanulók mennyire motiválhatóak erre. A kortárs szerzők nagy „előnye”, hogy még élnek, tehát akár lehetőség van személyes találkozásra, beszélgetésre. Tóth Kriszta azon írók közé tartozik, akik viszonylag gyakran tartanak felolvasásokat, vesznek részt beszélgetéseken. Az ismerkedésnek szintén jó terepe lehet az web: Tóth Krisztina saját oldalt működtet, you tube-on felvételek vannak tőle, versei interneten olvashatóak.

Az utolsó óravázlatot úgy alakítottam ki, hogy lehetőséget adjon a továbblépésre. A kötetből kivágott szövegek kreatív írással történő feldolgozása és visszavezetése a kötethez nyitva hagyja a lehetőséget a kötet egészének olvasásához, feldolgozásához. Akár ugyanezt meg lehet tenni korábbi lírai szövegekből (például a *Magas labda* szövegeiből válogatva).

V. A kötetéről néhány forrás

<http://www.revizoronline.com/hu/cikk/6158/toth-krisztina-vilagadapter/>

http://konyves.blog.hu/2016/07/04/toth_krisztina_a_kolteszetbol_nem_lehet_kisporolni_az_idot

<http://www.iosephinum.hu/index.php?page=cikkek&op=show&id=8647>

<http://kulter.hu/2016/11/allo-orak-ideje-2/>

